

kort overzicht: Nederlandse wapenhandel naar Somalië en de Democratische Republiek Kongo (DRC)

Martin Broek, augustus 2004

Onderzoeksvraag:

- 1) Is er sprake van directe Nederlandse wapenleveranties naar Somalië en DRC?
- 2) Is er sprake van leveringen naar Djibouti, Eritrea, Ethiopië, Arabische Emiraten en Jemen?
- 3) Is er sprake van levering aan omliggende landen van de DRC?

Het gaat om transacties in het verleden, bij voorkeur over de afgelopen vijf jaar.

Hieronder worden deze vragen zo volledig mogelijk beantwoord. Gezien de beperkte omvang van de leveranties en de mogelijkheid dat in de toekomst meer onderzoek wordt verricht naar wapenhandel met de DRC en Somalië worden ook oude voorbeelden vermeld. Dit overzicht behandelt niet de conflicten en de inzet van wapens. Over deze onderwerpen is elders uitgebreid gepubliceerd. Het gaat hier sec om beantwoording van bovenstaande vragen. In het algemeen komen aan de orde Nederlandse leveringen van strategische goederen (militaire en dual-use goederen, dat zijn goederen die civiel en militair toegepast kunnen worden), doorvoer (van kleine wapens en munitie) via Nederland.

Een belangrijk deel van de beschrijving van de leveringen van strategische goederen is gebaseerd op vrijgegeven overheidsinformatie tot en met 2001. Dit betreft wapens en dual-use. Dual-use leveringen zijn zoveel mogelijk samengevat, aangezien het vaak om dezelfde chemicaliën naar dezelfde bestemming gaat. (Computer en de meeste IT leveringen zijn niet opgenomen omdat deze goederen zo snel verouderen, dat het belang van opname in dit overzicht niet erg groot is.) Naast chemicaliën gaat het in een groot aantal gevallen om uitvoer van munitie en handvuurwapens voor sportschutters en jagers. De overheidsinformatie is aangevuld met anekdotische informatie uit de pers. Voor doorvoer is vooral gebruik gemaakt van informatie uit 1994, die is opgesteld door ECD, BVD en Douane. De grootste doorvoerlevering komt uit de pers, het gaat hier-

bij om de levering van 633 tanks o.a. via de Rotterdamse haven naar Ivoorkust en Somalië. In de tekst zijn ook leveranties opgenomen die voor vertrek zijn gestopt. Dit om aan te geven dat het Nederlandse wapenexportbeleid naar Afrika restrictief is.

Leveringen aan omliggende en doorleverende landen zijn opgenomen. Bij Kongo zijn alleen de direct omliggende landen beschreven. Aangezien het conflict gevoed wordt uit een veel groter aantal landen is dit arbitrair, landen als Rwanda, Burundi en Botswana, zouden ook opgenomen kunnen worden. In geval van het laatste land hebben er zelfs aanzienlijke leveringen plaatsgevonden en zijn nog grotere exportvergunningen afgegeven. Opname betekent niet dat alle leveringen aan die landen meteen als verdacht aangemerkt kunnen worden.

Het valt in de rubriek 'omringende landen' op dat een rijk land als de Verenigde Arabische Emiraten een veel belangrijker klant is dan de Afrikaanse landen. Hierdoor dreigt het zwaartepunt te verschuiven naar een bijzaak. Dit is een gevolg van het feit dat Afrika (algemeen gesteld) voor Nederlandse wapenexporten geen belangrijk bestemmingsgebied is (de Magreb en Zuid-Afrika vormen hierop een lichte uitzondering). Aangezien Nederland een strikt wapenexportbeleid heeft naar dit werelddeel. Een andere reden voor het beperkte aandeel van Afrika in de Nederlandse wapenleveranties is dat Nederland vooral kostbare hightech wapensystemen produceert. Deze zijn kostbaar en voor veel Afrikaanse landen onbetaalbaar. Bovendien is de Nederlandse rol bij illegale handel tot nu toe niet erg in kaart gebracht (momenteel staat tabaks- en wapenhandelaar John Bredenkamp in de belangstelling). Toch is er wel een aantal (ongewenste) leveringen te noemen, vooral leveringen aan Soedan en Jemen zijn opmerkelijk.

De tekst is gesplitst in twee delen. Het eerste deel behandelt leveringen aan de DRC en buurlanden. Het tweede deel leveringen aan Somalië en de landen die genoemd zijn als doorleveranciers.

1 Kongo

De Nederlandse wapenleveranties naar de Democratische Republiek Kongo zijn gering. Er zijn slechts enkele voorbeelden te noemen. Rapporten van de Nederlandse regering noemen alleen een klein aantal exporten van goederen voor tweërlei gebruik (dual-use). (zie tabel 1) Bekende leveringen zijn oud.

1.a. Legervoertuigen

In 1997 werd op de kade van de haven in Vlissingen een groot aantal leger voertuigen tegen gehouden. Handelaar Baay regelt op verzoek van het regime 150 legervoertuigen, die op papier zomaar het land uit mogen, want: niet-strategisch. De levering werd uiteindelijk verboden omdat de wagens bestemd waren voor een 'spanningsgebied'. Buitenlandse Zaken vreesde dat het materieel in de strijd tussen Mobutu en Kabila zou worden ingezet.

Al eerder, begin november 1996, houdt de Belgische douane jeeps afkomstig van het Nederlandse leger in Oostende tegen. Ze zijn bedoeld voor export naar Zaïre. Zonder een export licentie (die overigens niet noodzakelijk was destijds). In België werd de export geweigerd en de voertuigen werden teruggestuurd naar Nederland.¹

Terwijl de voertuigen al klaar staan voor vertrek op de Vlissingse kade, koopt Domeinen - op instigatie van Buitenlandse Zaken - in allerijl de vrachtwagens en Land Rovers terug. Baay moet wel akkoord gaan, maar eist via de rechter ongeveer een miljoen euro schadevergoeding wegens de gemiste winst op de Zaïrese order en stopgezette betalingen van eerdere leveranties. Zijn advocaat verwijt de Staat "met twee maten" te meten als vrachtwagens wel zomaar naar Angola en Bosnië mogen.² Met een schikking komen beide partijen er uiteindelijk uit.

De kwestie zou zelfs leiden tot een verbetering van het Nederlandse wapenexportbeleid. Vanaf dan zouden ook voertuigexporten nadrukkelijker in de gaten worden gehouden. "Verkoop overtollig legermaterieel strenger geregeld", kopte de Volkskrant begin september 1997 pront. Naar aanleiding van de affaire-Baay gaat de overheid strenger toezien op de verkoop van "courante vierwielaangedreven trucks en terreinwagens", waarvan zij nu ook vindt dat die, "zo zij in aanmerkelijke aantallen worden ingezet, alsnog van militair-strategische waarde kunnen zijn".³ Ver-

koop van deze voertuigen wordt zodanig gereguleerd dat "het risico van oneigenlijk gebruik wordt geminimaliseerd". Wat "courant" en "oneigenlijk" is, blijft totaal onduidelijk. Dat blijkt ook als begin 2000 dumphandelaar Commerce Nieuwediep in opspraak komt. (zie onder Eritrea) Het al dan niet van militair-strategische waarde zijn wordt gebruikt als gelegenheidargument. Blokkeert Nederland een leverantie dan doet ze dat omdat die waarde groot is; ziet men geen problemen dan is die weer nihil.

1.b. Uniformen

Een ander voorbeeld is de uitvoer van tweedehandse legerspullen die niet onder de lijst strategische goederen vallen. In het tijdschrift Internationale Samenwerking werd er in 1998 op gewezen dat soldaten van het toenmalige Zaïre in uniformen met Nederlandse vlaggetjes door de straten paradeerden en 's nachts in een Nederlandse legerslaapzak sliepen.⁴

1.c. Bredenkamp

Samen met de een Zimbabwaanse zakenman zou de in Engeland woonachtige Bredenkamp (in bezit van een Nederlands en Zimbabwaans paspoort) in ruil voor mijnconcessies de uitrusting van Kongolese en aan de zijde van Kongo vechtende Zimbabwaanse troepen hebben verzorgd. Vanuit Bulgarije zou hij Hind helikopters en gevechtsvliegtuigen naar Kongo hebben laten verschepen.⁵ Ook zou hij geprobeerd hebben goederen van British Aerospace Systems hebben proberen te verkopen aan Zimbabwe dat de Kongolese troepen uitrustte. Bredenkamp ontkent, maar in 2002 werden wel reserve onderdelen voor Hawk-gevechtsvliegtuigen geleverd.⁶ Het gaat hier weliswaar niet om Nederlandse wapenleveranties, maar wel om het organiseren van de bewapening van verschillende Afrikaanse landen en zelfverrijking ten koste van de landen waar Bredenkamp werkt. Internationaal wordt gewerkt aan het aan banden leggen van activiteiten van dergelijke makelaars in wapens. Over de kwestie Bredenkamp is dan ook al veel gepubliceerd.

1.d. Martinair en Coltan?

Een ander onderwerp dat volop in de belangstelling staat is de financiering van oorlogen in Afrika door handel in natuurlijke grondstoffen. In het

'Report of the UN Panel of Experts on the Illegal Exploitation of Natural Resources in the DR Congo' van 13 November 2001 wordt gesteld dat Martinair coltan uit Kongo vervoert naar Amsterdam. Coltan is een grondstof die wordt gebruikt in producten als mobiele telefoons en de vraag er naar is groot. In Kongo zijn coltan exporten een manier om geld te verdienen voor de oorlog.⁷ In een rapport voor Nederlandse NGO's door de Belgische organisatie IPIS wordt de kwestie uitgebreid beschreven. Tenslotte komen de auteurs tot de conclusie dat Martinair niet opzettelijk betrokken is bij de transporten van coltan, maar mogelijk is gebruikt om Coltan te smokkelen. Op grond van deze conclusie komt Martinair echter wel met een aantal toezeggingen op grond waarvan eventuele transporten opgespoord kunnen worden, zoals het informeren van handelspartners van Martinair in de regio, het bedrijf startte een gesprek met de VN in de regio en de VN mocht de vracht brieven inkijken.

Kort daarna, op 30 augustus 2002, dient bij de politierechter van Haarlem een kort geding tegen Martinair. Het betreft twee zaken. De douane op Schiphol vindt in 1999 raketonderdelen voor de marine van Ecuador en in 2001 wurgstokjes voor Taiwan in vliegtuigen van deze maatschappij. De vrachtbrieven zijn in beide gevallen niet in orde. De wurgstokjes worden vervoerd als 'sportartikelen' en de raketonderdelen als 'computeronderdelen.' Martinair betoogt voor de rechter dat de omschrijving van de lading niet tot twijfel aan de inhoud kan leiden en krijgt daarin gelijk.⁸ Van een luchtvaartonderneming kan moeilijk verwacht worden dat ze de hele lading nauwgezet gaat controleren, maar hiermee zijn de overheid de juridische mogelijkheden om slecht vermelde wapentransporten aan te pakken, door de wet uit handen geslagen. In het licht van de politiek rond de controle op Coltan exporten is dit een verontrustende uitspraak.

In het IPIS rapport komt nog een Nederlandse bedrijf naar voren dat Coltan vracht afhandelt: Steinweg. Een bedrijf dat later in Nederland meer bekendheid kreeg, omdat het Amerikaanse militaire goederen oversloeg voor transport naar Irak.⁹

Tabel 1: Dem. Rep. Kongo 2000 -2001

Jaar	Omschrijving (aantal leveringen)	Bedrag <i>In euro's</i>
1999	Amoniumbifluoride ¹	108.243
2000	Ammoniumbifluoride- - - ¹ (3)	348.000

1.e. Doorvoer naar omringende landen

Hieronder volgt een overzicht van wapenleveranties en vergunningen daarvoor aan de omringende landen – inclusief de doorvoer in 1994¹⁰ - van de DRC aangezien er een theoretische mogelijkheid van doorlevering is. Het gaat om de landen Kongo (Brazzaville), Angola, Zambia, Tanzania, Zimbabwe, Oeganda, Soedan, Centraal Afrikaanse Republiek. Deze leveringen en vergunningen worden land voor land behandeld.

1.e.1 Angola

Angola kreeg begin 2002 toestemming voor de import van "militaire hulp- en productieapparatuur" ter waarde van € 400.000. In het AO wapenexportbeleid kwam de levering kort aan de orde, maar de opmerkingen zijn niet opgenomen in het verslag. Binnen het wapenexportbeleid zijn leveringen aan Angola omstreven. De regering vond een levering van militaire transportvaartuigen aan Angola in 2002 wél botsen met de "interne situatie van het land van eindbestemming ten gevolge van spanningen of gewapende conflicten." Bovendien gold tot 9 december 2002 een VN-wapenembargo.

1.e.1.a Vierwielangedreven vrachtwagens

Het gaat om militaire vrachtwagens in 2003. Ze zijn geleverd voor civiele taken. Het gaat om de verkoop van 71 respectievelijk 38 DAF vrachtwagens van het type YA-4440 aan de Engelse firma L. Jackson & Co. De voertuigen zullen door de firma Jackson worden doorgeleverd aan het ministerie van Transport van Angola.¹¹

1.e.1.b Geweigerde leveringen

Militair transportvoertuig in 2000 op grond van criteria 3, 4 en 6.¹¹

Militair transport voertuig in 2002 op grond van criteria, 3 en 6¹¹ en de deelname van Angola aan het VN-register was in overweging genomen.¹¹¹

Tabel 1.2: Angola 1992-2002

Jaar	Omschrijving	Bedrag <i>In euro's</i>
1991	Dubbelloops geweer, Kal. 12 ^{IV}	1.815
2002	Militaire hulp- en productieapparatuur	400.000

1.e.2 Centraal Afrikaanse Republiek

1.e.3 Kongo Brazzaville

1.e.4 Oeganda

Tabel 1.3 Oeganda 1992-2001

Jaar	Omschrijving	Bedrag <i>In euro's</i>
1997	Natriumsulfide, 60-62% Na ₂ S ^I	114.132

1.e.4.b Geweigerde vergunningen

Beeldversterkerbuizen in 1998 op grond van criterium 4.^{II}

1.e.5 Soedan

1.e.5.a. Landingschepen van Damen

Terwijl veel scheepsbouwers in de jaren tachtig en negentig het loodje leggen maakt de werf van Kommer Damen een opmerkelijke groei door. Het blad *Quote* schat de scheepsmagnaat in als nummer 171 op de lijst van rijkste Nederlanders, met een vermogen van 95 miljoen euro.¹² Na de val van de muur koopt hij in Roemenië en de Oekraïne voor een prikje bijna failliete werven. De bouwer van kleinere scheepstypen, zoals sleepboten en patrouillevaartuigen, slaagt er in 2000 in om fregattenbouwer De Schelde over te nemen van de Staat. Damen denkt daarmee niet onterecht zijn voordeel te doen op de militaire exportmarkt. Veel gemakkelijker nog is wat dat betreft de export van Damen's oorspronkelijke specialiteit. Voor vrijwel alle kleinere schepen is een exportvergunning overbodig. Militaire afnemers of niet-het zijn volgens de exportnormen geen strategische goederen. Zo vinden (para)militaire orders uit conflictgebieden of van minder frisse regimes tamelijk geruisloos plaats. In de jaren tachtig is er weliswaar ophef over de verkoop van twee landingsschepen aan de marine van Iran, maar Damen weet zich met succes te beroepen op het niet-militaire ontwerp van de schepen. Tientallen orders die volgen worden eigenlijk nooit opge-

merkt. Dat Damen geen vergunningen nodig heeft en daarom niet als wapenhandelaar wordt gezien, speelt daarbij zeker een rol. Onder de gebruikers van Damen's patrouilleschepen bevinden zich de marines van India, Nigeria en Qatar en de marine politie van China (Hongkong) en Maleisië.

In een interview in 1999 toont Damen zich duidelijk ongemakkelijk, als blijkt dat de journalist – nota bene via de homepage van de werf – een order voor de rivierpolitie van Soedan heeft opgemerkt.¹³ Het streng islamitisch geregeerde land kan internationaal maar op weinig sympathie rekenen vanwege de enorme repressie en de smerige oorlog met verzetsgroepen in het zuiden van het land. Om die reden hanteert de Europese Unie een wapenembargo. De verkoop betreft vier snelle landingsboten die - aldus de verkoopbrochure van Damen - speciaal zijn ontworpen voor het vervoer van twaalf infanteristen plus twee bemanningsleden. Daarmee zijn ze ideaal voor militaire rivieroperaties. De regering zou ze bijvoorbeeld kunnen gebruiken op de Witte Nijl, die door gebied stroomt waar al zo'n twintig jaar een burgeroorlog woedt. Geconfronteerd met de order noemt Damen de aanvalsbotten opeens "bootjes van niks, een soort forse roeiboten". Niettemin betreurt hij de order, waarvan hij niets geweten zegt te hebben. Damen speelt mooi weer. In hetzelfde interview met FEM/DeWeek erkent hij zijn schepen om juridische en politieke redenen onbewapend te leveren. "Wij leveren nooit wapening mee. Wel radar van Hollandse Signaal. En we zorgen voor de fundering, de bepantsering en alles. Zelfs de bouten voor de montage van een mitrailleur doen we erbij. Dan is het verder hartstikke simpel. Je schroeft zo'n ding er zo op."

In 2002 - voor het eerst in al die jaren - vraagt Damen wél een exportvergunning aan voor zes snelle patrouilleschepen die de marine van Saoedi-Arabië heeft besteld. De order levert Damen 21 miljoen euro op. Met de vergunning is hij mogelijk net op tijd geweest. Want waar Paars 2 geen moeite heeft met de leverantie, laat minister De Hoop Scheffer van Buitenlandse Zaken weten dat hijzelf "in de huidige situatie op dit punt misschien een andere afweging had gemaakt."¹⁴

1.e.5.b grondstoffen chemische wapens via Schiphol gestopt

In april 1998 stopt de Nederlandse overheid een zending chemicaliën naar Soedan. Het gaat om

fosfor verbindingen die gebruikt kunnen worden voor kunstmest, maar ook voor Chemische wapens. Enige maanden later (augustus 1998) bombardeerde de VS een fabriek in Khartoem op grond van aanwijzingen dat Soedan een chemische wapens programma heeft. Veel deskundigen betwijfelen de aanwijzingen echter. De chemische industrie vraagt in twijfel gevallen meestal het advies van de BVD.¹⁵

Tabel 1.4: Soedan 1992-2002

Jaar	Omschrijving	Bedrag <i>In euro's</i>
1991	Pistool met getrokkenloop, merk CZ, kal. 6.35 ^{IV}	425
1997-2000	Natriumsulfide ¹ Het gaat om 12 vergunningen: 1 in 1997, 1 in 1998, 1 in 1999, 5 in 2000 en 4 in 2001)	914.971

1.e.5.c Geweigerde vergunningen

Levering natriumsulfide in 1998. Grond onbekend.

1.e.5d Vrachtwagens voor Food For Peace Programme

De minister voor Ontwikkelingssamenwerking, Agnes van Ardenne, heeft 120 vrachtwagens ter beschikking gesteld aan het World Food Programme (WFP). Deze vrachtwagens zullen in de West-Sudanese regio Darfur worden ingezet. Het WFP had via een internationale oproep om de trucks gevraagd. Ze zijn aan het WFP geschonken om voedsel en andere noodhulp te verspreiden. De totale waarde van de trucks, inclusief reserveonderdelen en onderhoud, is 4 miljoen Euro. Deze bijdrage maakt deel uit van het Nederlandse pakket aan noodhulp voor Sudan, dat in totaal 27,5 miljoen euro omvat.¹⁶

1.e.6 Tanzania

In 1994 werden door de KLM 21 meldingen gemaakt van doorvoerleveringen aan Tanzania. In 14 gevallen betrof het wapens en in zeven gevallen munitie. Volgens de ECD betrof Tanzania zijn wapens destijds vooral uit Engeland, VS, België, Oostenrijk en Tsjechië. Het ging om "een kleine 100 pistolen en geweren ontvangen; ook hier is geen sprake van omvangrijke of ongebruikelijke leveringen," aldus het Transit rapport van de ECD.

Tabel 1.5: Tanzania 1992-2002

Jaar	Omschrijving (aantal leveringen)	Bedrag <i>In euro's</i>
1991	Pistool met getrokkenloop, kal. 6,35 ^{IV}	134
1991	Dubbelloops hagelgeweer, kaliber 12 (2) ^{IV}	474
1992	Revolver ^{IV}	408
1992	Pistool met een kaliber van 9 mm. ^{IV}	454
1993	Pistool kal. 7.65 mm FN (2)	336
1993	Revolver kal. .22LR en patronen kal. .22 ^{IV}	216
1994	Kogelgeweer ^{IV}	216
1994	Pistool (2) ^{IV}	531
1994	Pistoolpatronen, kal. 9mm. ^{IV}	23
1996	3 Pistolen kal. 7.65 mm. ^{IV}	556
1996	Pistool kal. 9mm, type Beretta. ^{IV}	295
1996	Pistool kal. 9mm en kogelgeweer kal. .22 LR. ^{IV}	583
1996	100 patronen kal. 9mm voor pistolen en 100 22 LR kogelpatronen. ^{IV}	23
1996	9mm pistoolpatronen. ^{IV}	522
1997	Revolver, kal.357/.38. ^{IV}	272
1999	Revolver, Smith & Wesson, kal. .38 (2). ^{IV}	363
2000	Revolver, Ruger SP101 kaliber .357 Magnum. ^{IV}	35

1.f. Zambia

In 1994 werden door de KLM 3 meldingen gemaakt van doorvoerleveringen aan Zambia. In alle drie de gevallen betrof het wapens.

Tabel 1.6: Zambia 1992-2002

Jaar	Omschrijving	Bedrag <i>In euro's</i>
1999	3 Radiosets en 10 voertuigsets met toebehoren	161.092
1994	Pistool kal. 9 mm - - kogelgeweer kal. 7 x 64 - - ^{IV}	1.044
1994	kogelgeweer. kal. 30-06 ^{IV}	431
1995	Kogelgeweer kal. .30-06 ^{IV}	340
2003	Overige militaire voertuigen.	260.000

1.g. Zimbabwe

In 1994 werden door de KLM 6 meldingen gemaakt van doorvoerleveringen aan Zimbabwe. In

vijf gevallen betrof het wapens en in een munitie. Eveneens werd melding gemaakt van twee leveringen van wapens vanuit Zimbabwe via Schiphol naar een ander land.

Tabel 1.4 Zimbabwe 1992-2001

Jaar	Omschrijving (aantal leveringen)	Bedrag <i>In eu- ro's</i>
1991	Enkelloops jachtgeweer met gladde loop, kal 12. ^{IV}	340
1991	Triëthanolamine. ^I	4.753
1992	40 st. Patronen kal..375 en 40 st. Patronen kal. 30-06. ^{IV}	73
1992	Triëthanolamine. ^I	3.999
1994	Triëthanolamine. ^I	7.156
1995	Pistool kal. 9 mm, type Beretta. ^{IV}	?
1995	2e Generatie beeldversterkerbuizen. (3)	?
1995	Triëthanolamine ^I	16.356
1996	Dubbelloops kogelgeweer kal. 458 en enkelloops kogelgeweer kal. .30-06. ^{IV}	3.630
1996	Optische-vezelkabel (single mode).	2.768

2 Somalië

Er is maar een voorbeeld van wapenleveranties van aan Somalië. Het gaat om de levering van twee (gebruikte) M.A.N. Wrecker Trucks, model 8x8 M1002 t.b.v. de VN operatie in Somalië UNOSOM (VN contract nr. PTS/CON/146/94), afgegeven september 1994.¹⁷ De levering had een waarde van € 177.000.

2.a. Nederland distributieland

De Italiaanse justitie maakt in 1997 jacht op een groep wapenhandelaren die in 1993 633 NAVO-tanks, bedoeld voor verschroting, als onderdelen hebben doorverkocht naar Afrika. Het bedrijf Omtes Sud, aan wie de order was vergeven, heeft al langer een reputatie op het gebied van corruptie en malversaties. Dat het de tanks toch kreeg wordt in verband gebracht met de naam van oud-premier Craxi, die in het onderzoeksrapport meerdere keren wordt genoemd. Volgens de onderzoeksrechters vonden de onderdelen hun weg naar Ivoorkust en Somalië via onder andere Nederlandse havens.¹⁸

2.b. Doorvoer naar omringende landen

Hieronder volgt een overzicht van leveranties aan de omringende landen – inclusief de doorvoer in 1994¹⁹ - van de Somalië aangezien er een mogelijkheid van door levering is. De genoemde landen worden gemeld in het VN-rapport. Het gaat om Djibouti, Eritrea, Ethiopië, Jemen en de VAE. De overheidsleveringen worden land voor land behandeld.

Jaar	Omschrijving	Bedrag <i>In euro's</i>
1994	Bergingsvoertuigen (M.A.N. Wreck[ ]	176.951

2.b.1. Djibouti

2.b.2 Eritrea

2.b.2.a. Tanks via Antwerpen

De Belgische douane onderschept in augustus 1998 op de kade van Antwerpen 40 Unimog leger vrachtwagens en 91 containers met 'auto-onderdelen' bedoeld voor Eritrea. De 'auto-onderdelen' blijken tachtig motoren voor Russische T-54 en T-55 tanks te zijn. Eritrea is op dat

moment in oorlog met Ethiopië en beide landen beschikten over dit type tanks. De levering heeft kortom een directe relatie met de oorlog. Door de leverantie kunnen tanks snel van nieuwe motoren, nachtkijkers en warmtebeeldapparatuur worden voorzien, die eveneens deel uitmaakt van de zending. De containers zijn per spoor via Winschoten naar Antwerpen vervoerd,²⁰ terwijl de voertuigen via Duitsland naar Antwerpen gaan.²¹ Bij de Antwerpse douane bestaat er geen enkele twijfel over dat de goederen onder de wapenexportrichtlijnen het land niet uitmogen. In Nederland ligt dat anders. Staatssecretaris Ybema van Economische Zaken stelt dat er "tot dusver geen inbreuken op de Nederlandse wet- en regelgeving op het gebied van de uitvoer van strategische goederen zijn geconstateerd,"²² maar hij moet zeven maanden later toegeven dat het inderdaad om wapens gaat.²³

2.b.2.b. Geweigerde leveringen

Optische apparatuur in 1997. Grond onbekend.

Jaar	Omschrijving	Bedrag <i>In euro's</i>
1997	Natriumsulfide. ¹	47.334
1998	Passieve observatiekijker, met toebehoren. in tas.	4.061
1998	Natriumsulfide. ¹	25.678
2002	Overige militaire voertuigen.	600.000

2.b.2.c. INSYS Clusterbommen in Eritrea

In februari 2004 maakte de ABN-AMRO bank bekend zich terug te trekken uit INSYS. Uit onderzoek van de Britse organisaties Oxfam en Landmine Action is gebleken dat Britse clusterbommen ook in Afrika zijn gebruikt.²⁴ De bommen zijn gebouwd door Hunting Engineering, dat sinds kort Insys heet, en zijn door de Ethiopische luchtmacht afgeworpen tijdens de oorlog met buurland Eritrea. ABN Amro was mede-eigenaar van dit bedrijf.²⁵ De clusterbommen zijn verkocht aan een groot aantal NAVO landen, Pakistan, Joegoslavië, Saoedi-Arabië en Nigeria. Insys zegt geen flauw idee te hebben hoe de bommen in Ethiopische handen terecht zijn gekomen.

2.b.3. Ethiopië geweigerde leveringen

Intercom in voertuigen in 1997. Grond onbekend.

Tabel 2.2 Ethiopië 1992-2001

Jaar	Omschrijving	Bedrag <i>In euro's</i>
1996-1998	Natriumsulfide ¹ 8 leveringen: 3 in 1996; 2 in 1997; en 3 in 1998.	301.974
1998	Waterstoffluoride - - - ¹	21

2.b.4. Jemen

Er blijkt vanuit Nederland een kleine wapenleverantie verricht te zijn aan Jemen, een land waaraan Nederland ontwikkelingshulp verleent en waarvoor een niet-bindende VN-resolutie geldt die de strekking heeft van een wapenembargo. Welke verklaring kan er voor deze wapenexport worden gegeven? Meer in het algemeen is de PvdA-fractie geen voorstander van wapenleveranties aan landen waarvoor een dergelijke VN-resolutie is aangenomen, of deze nu bindend is of niet, zo stelt dhr. Blom tijdens het openbaar Algemeen Overleg over wapenexporten in 2003.²⁶ In 2002 levert Nederland voor € 150.000 onderdelen voor wapens en munitie aan Jemen.

Het gaat om dieselmotoren voor pantservoertuigen. Nederland heeft een intensieve ontwikkelingsrelatie met Jemen, maar niet ontkend kan worden dat een land als Jemen een legitieme defensiebehoefte heeft. De minister hecht in dit geval geen doorslaggevende betekenis aan de niet-bindende VN-resolutie over Jemen; er geldt geen wapenembargo voor Jemen. 'Een zorgvuldige afweging' door de minister van Buitenlandse Zaken, de minister voor Ontwikkelingssamenwerking en de staatssecretaris van Economische Zaken had als uitkomst dat deze leverantie in overeenstemming werd geacht met de criteria voor het wapenexportbeleid.²⁷

2.b.4.b Geweigerde leveringen

Geweren in 1995. Grond onbekend.

Tabel 2.3 Jemen 1992-2001

Jaar	Omschrijving	Bedrag <i>In euro's</i>
2000	Triëthanolamine ¹	3.666
2001	Triëthanolamine ¹	11.154

2.c. Verenigde Arabische Emiraten (VAE)

De Verenigde Arabische Emiraten zijn de op twee na belangrijkste klant (na Duitsland en VS) in financiële omvang voor Nederlandse wapenhan-

del in 1997 tot heden. Dat heeft voor een belangrijk deel te maken met de levering van fregatten.

Nederlandse bedrijven nemen altijd deel aan de wapenbeurs in de Emiraten (IDEX). De overheid verleent hiervoor steun.²⁸

In 1994 werden door de KLM 12 meldingen gemaakt van doorvoerleveringen aan de VAE. In zeven gevallen betrof het wapens en in vijf gevallen munitie. Eveneens werd melding gemaakt van een levering van wapens vanuit de VAE via Schiphol naar een ander land. De zendingen naar Arabische landen gingen bijna uitsluitend naar de overheid (Defensie of Politie) in het geval van de VAE ook naar bedrijven Orient Transport en Gulf Technical Trading and Services. "T.a.v. wapenzendingen naar het Midden-Oosten kan worden gezegd dat er (op papier) geen ongewone transacties hebben plaatsgevonden. De zendingen bestonden voornamelijk uit kleine handwapens, munitie en enkele machinegeweren. Bovendien zijn alle zendingen van enige omvang bestemd voor overheden."

Tabel 2.4 VAE 1997-2001		
Jaar	Omschrijving (aantal leveringen)	Bedrag <i>In euro's</i>
1997	S-fregatten. ^v	337.371.970
1997	Deel of delen voor radarvuurleidingssysteem. ^v (26 leveringen: 6 in 1997; 4 in 1998; 7 in 1999; 4 in 2000 en 5 in 2001.)	3.502.680
1997	Granaatpunten voor granaten (dummy's) voor trainingssimulators (outdoor) voor M109 houwitser.	2.609
1997	200 st. kogelgeweren type Garand - - - 200 st. karabijnen. ^{vi}	13.613
1997	Houwitser M109 A3. evenals delen en toebehoren daarvoor. (3)	58.601.296
1997	Incomplete houwitser 155 mm. type M109A3 evenals delen, gereedschap en toebehoren daarvoor.	1.491.774
1997	Munitie (20.000 st. Ctg Cal.30 ball 8/C1 en 20.000 st. Ctg Cal.30 CBN Ball 10/C1).	1.815
1997	4e en 5e Echelon gereedschapset t.b.v. een Houwitser M109A3.	26.865
1997	S-fregatten (Kortenaer klasse), inclusief volledige uitrusting en geïnstalleerde radar(vuurleidings)systemen.	34.771.073
1997	Triëthanolamine 99%. ⁱ	38.628
1998	Intercomsysteem met toebehoren voor gebruik in militaire voertuigen.	9.076
1998	Houwitser.	24.065.174
1998	Patronen 30 mm x 173 MPDS, voor CIWS Goalkeeper. ^v	5.173.639
1998	Reservedelen, gereedschappen en testapparatuur van radar (vuurleidings) systemen, type Goalkeeper en Scout (t.b.v. S-fregatten). ^v	453.780
1998	Deel of delen en toebehoren, van S-fregatten. ^v	5.899.143
1998	Delen voor F-5 vliegtuigen.	29894
1999	Militair voertuig (DAF YA4440) met opbouw van een 105 mm houwitser.	1.021.005
1999	Intercomsysteem type SOTAS met toebehoren.	18.151
1999	Delen van militaire gevechtsvoertuigen.	2.037
1999	Militair grondsensorsysteem voor herkenning en indicatie van voertuigen en personen.	25.838
1999	Warmtebeeldcamera en toebehoren daarvoor.	45378
1999	Intercom systeem en toebehoren daarvoor.	54453
2000	Deel van radarvuurleidingssysteem, type Goalkeeper. ^v	1935
2000	Delen van SEWACO systemen (2). ^v	620.000
2000	Patronen 30mm x 173 voor CIWS Goalkeeper. ^v	120.000
2000	Delen en toebehoren voor radar (vuurleiding) systemen Scout en Goalkeeper. ^v	5.226.582
2000	Delen van S-fregatten en van radar(vuurleiding)systemen. ^v	8.256.366
2000	Programmatuur bevattende kryptografische functies (CPMP-EVAL2000-10-3DES-V41) alsmede technologie.	425
2001	Delen van systemen.	1.164.928
2001	PFDX faxvercijferaars met toebehoren daarvoor en delen hiervan. (2)	28.081
2001	Delen van S-fregatten en van radarvuurleidingssysteem. ^v	7.914.663

Bij de tabel:

Het gaat hier grotendeels om levering die uitdrukkelijk niets te maken hebben met doorvoer naar Somalië. Maar met leveringen van S-fregatten en onderdelen daarvoor. Het is ook niet waarschijnlijk dat de houwitser naar derde landen verscheept zijn. Overigens betekent dit niet dat dit voor de rest wel voor de hand ligt.

Algemene toelichting

I) Chemicaliën

Ammoniumbifluoride staat op de lijst van de Australië groep, een samenwerkingsverband van 31 landen dat de handel in chemische en biologische wapens wil reguleren.

Natriumsulfide staat op de lijst van de Australië groep. **Triëthanolamine** is behalve een ingrediënt voor zeep en waspoeders ook een grondstof voor de aanmaak van stikstof-mosterdgas. Om die reden komt de stof voor in het Handboek strategische goederen en is dus vergunningsplichtig.

Waterstoffluoride staat op de lijst van de Australië groep, een samenwerkingsverband van 31 landen dat de handel in chemische en biologische wapens wil reguleren.

II) Genoemde criteria uit EU-gedragscode voor wapenuitvoer

CRITERIUM 3

Interne situatie van het land van eindbestemming ten gevolge van spanningen of gewapende conflicten

De lidstaten staan geen uitvoer van materieel toe waardoor gewapende conflicten worden uitgelokt of verlengd dan wel bestaande spanningen of conflicten in het land van eindbestemming verergerd.

CRITERIUM 4

Handhaving van vrede, veiligheid en stabiliteit in de regio

De lidstaten verlenen geen uitvoervergunning wanneer er een duidelijk risico bestaat dat het beoogde ontvangende land het bedoelde materieel voor agressie jegens een ander land gebruikt of er kracht mee wil bijzetten aan territoriale aanspraken.

Wanneer de lidstaten deze risico's inschatten, houden zij onder andere rekening met:

- het bestaan of de waarschijnlijkheid van een gewapend conflict tussen het ontvangende en een ander land;
- eventuele aanspraken op het grondgebied van een buurland door een ontvangend land dat in het verleden met geweld heeft gepoogd die aanspraken te doen gelden, of waarvoor het met geweld heeft bedreigd;
- de waarschijnlijkheid dat het materieel niet gebruikt zal worden voor de legitieme nationale veiligheid en verdediging van het ontvangende land;
- de noodzaak de regionale stabiliteit niet sterk in negatieve zin te beïnvloeden.

CRITERIUM 6

Gedrag van het land dat wapens koopt, tegenover de internationale gemeenschap, met name de houding van dat land tegenover terrorisme, de aard van zijn bondgenootschappen en de eerbiediging van het internationale recht

De lidstaten houden onder andere rekening met de mate waarin het land dat wapens koopt, in het verleden:

- het terrorisme en de internationaal georganiseerde criminaliteit heeft gesteund of aangemoedigd;
- de internationale verbintenissen, in het bijzonder wat betreft het niet-gebruiken van geweld, heeft nageleefd, ook in het kader van het internationale humanitaire recht inzake internationale en niet-internationale conflicten;
- zich heeft gecommitteerd aan non-proliferatie en zaken als wapenbeheersing en ontwapening, met name door ondertekening, ratificatie en implementatie van de onder b) van criterium 1 genoemde verdragen op dat gebied.

III) VN Register

Nederland overweegt bij wapenexporten ook de houding van het afnemende land ten opzichte van het VN Register voor de melding van in- en export van conventionele wapens.

IV) Handvuurwapens

Het gaat hier zeer waarschijnlijk om het wapen of munitie voor jagers en sportschutters. Munitie 1996 naar Tanzania wel voor een groot bedrag, meer dan € 400.

V) S-fregatten/Kortenaer-klasse

Leveringen in het kader van de levering fregatten naar de Verenigde Arabische Emiraten.

VI) Karabijnen

Deze levering is op het laatste moment niet doorgestaan, nadat de Campagne tegen Wapenhandel en Onze Wereld deze in het nieuws brachten.

Gebruikte literatuur:

- Overzicht exportvergunningen januari 1991/december 2000, Centrale Dienst In- en Uitvoer (CDIU)
- Overzicht verstrekte vergunningen in 2000, ministerie van Economische Zaken
- Overzicht verstrekte vergunningen in 2001, ministerie van Economische Zaken
- Jaarrapportages Nederlands wapenexportbeleid 1997-2002
- Explosieve Materie, Broek/Slijper 2003

Eindnoten:

- ¹ Saferworld 2/1998
- ² Ko Colijn en Paul Rusman, "De internationale rechtsorde mag een half miljoen kosten", Vrij Nederland 24 januari 1998; "Rijk wil meer greep op verkoop legermaterieel", Reformatorisch Dagblad, 6 september 1997; "Verkoop overtollig legermaterieel opgeschort", Algemeen Dagblad 6 september 1997.
- ³ Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en voor Ontwikkelingssamenwerking en de staatssecretaris van Economische Zaken, 4 december 1998; Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 22054, nr.40.
- ⁴ 'Onder paars geen wapens meer,' Internationale Samenwerking april 1998.
- ⁵ Peter Vermaas, 'De Nederlandse wapenbroeder van Mugabe,' De Groene Amsterdammer 7 februari 2004, informatie op basis van rapport (2000) .
- ⁶ Rory Carroll, 'Multinationals in scramble for Congo's wealth' 22 oktober 2002
The Guardian
- ⁷ Jeroen Cuvelier and Tim Raeymaekers, 'European companies en de Coltan trade, an update,' IPIS Rapport - september 2002.
- ⁸ Ed Bruinvis, 'Zaak Martinair,' PtW-Info 01/10/02.
- ⁹ Zie: http://www.antenna.nl/amokmar/art/2003_8NileDutchAfrica.html
- ¹⁰ De doorvoer gegevens 1994 zijn vooral opgenomen om te laten zien dat er destijds doorvoer naar de betreffende landen plaats vond. Momenteel is er weinig inzicht in de doorvoer van wapens via Nederlandse lucht- en zeehavens. Gegevens op basis van: T. Martens en M.C. Arkema (ECD), D.J. van der Graaf (Douane), P.R.A.M. Terwindt (BVD), 'Transito: Rapport inzake een onderzoek naar de doorvoer van wapens via de Nederlandse luchthavens in het algemeen en Schiphol in het bijzonder,' Economische Controle Dienst 12/03/96.
- ¹¹ Brief van de staatssecretaris van defensie, 10-9-2003,
http://www.mindef.nl/nieuws/nieuwsberichten/100903_vrachtwagens.html
- ¹² Quote 500, 2002.
- ¹³ Arjen van der Ziel, "Damen valt aan", FEM/DeWeek, 16 oktober 1999. Direct daarna stopt Damen ook met het met naam en toenaam melden van orders op de site.
- ¹⁴ Verslag van een Algemeen Overleg, Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 22054, nr.66.
- ¹⁵ Volkskrant 02/09/98
- ¹⁶ 'Vrachtwagens voor Darfur,' Persbericht: Ministerie van Buitenlandse Zaken, 16 juli 2004.
- ¹⁷ Email ministerie van Economische Zaken 18 oktober 2004.
- ¹⁸ Apeldoornse Courant, 3 juni 1997
- ¹⁹ De doorvoer gegevens 1994 zijn vooral opgenomen om te laten zien dat er destijds doorvoer naar de betreffende landen plaats vond. Momenteel is er weinig inzicht in de doorvoer van wapens via Nederlandse lucht- en zeehavens. Gegevens op basis van: T. Martens en M.C. Arkema (ECD), D.J. van der Graaf (Douane), P.R.A.M. Terwindt (BVD), 'Transito: Rapport inzake een onderzoek naar de doorvoer van wapens via de Nederlandse luchthavens in het algemeen en Schiphol in het bijzonder,' Economische Controle Dienst 12/03/96.
- ²⁰ 'Wapenhandelaar dagvaardt Belgische staat,' De Morgen 12/02/99.
- ²¹ Antwoord op Kamervragen Van Ardenne-van der Hoeven, 26/04/99, Tweede Kamer 1999-2000, nr. 1048.
- ²² Idem.
- ²³ Algemeen Overleg Wapenexportbeleid 09/11/99.
- ²⁴ 'UK bomblets surround refuge camp ERITREA,' The Guardian 26 maart 2002.
- ²⁵ Zie Persbericht Campagne tegen Wapenhandel, 8 maart 2002, 'ABN Amro eigenaar van clusterbommen producent; Campagne tegen Wapenhandel roept op tot protest,' en Joeri Boom, 'Burgerbommen,' De Groene Amsterdammer, 16 maart 2002.
- ²⁶ VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG (Vastgesteld 5 december 2003) op 20 november 2003.
- ²⁷ Idem.
- ²⁸ Broek/Slijper, 'Explosieve Materie,' pp. 48-49.